

ДОЛІ ЛЮДЕЙ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ

Одним з трагічних наслідків чорнобильської катастрофи став її вкрай негативний вплив на долі людей, що потрапили в зону її впливу. Найважливішим завданням, що стояло перед державними структурами України у зв'язку з аварією на ЧАЕС, була необхідність оперативно евакуювати населення з територій, що зазнали забруднення в результаті вибуху ректора її 4-го енергоблока, організувати їх розміщення, забезпечити необхідними засобами для існування. Першими довелося пережити евакуацію, як думалося — лише на кілька днів — мешканцям м. Прип'ять, де жили працівники станції. Рівні радіації в місті на 27 квітня в окремих точках становили сотні міліренген на годину. І хоча автотранспорт для евакуації населення був готовий ще зночі, повідомлення про рішення про проведення цього заходу у другій половині дня Урядовою комісією було зроблено о 7 год. ранку, а сама евакуація почалася лише о 14 год. Паралельно з евакуацією населення Прип'яті, звідки було вивезено 49360 чоловік, пройшла також евакуація працівників залізничної станції Янів, розташованої поруч (відповідно 254 чол.).

Оскільки повного і абсолютно достовірного знання про ситуацію, що склалась на майданчику ЧАЕС та прилеглих територіях на початковому етапі не було, евакуація населення з забруднених територій розтяглась в часі. Так, в наступні після аварії дні, у зв'язку з уточненням радіаційної обстановки, виникла необхідність в продовженні евакуації населення вже в межах 10-и кілометрової зони, в яку потрапили села Семиходи, Копачі та Шепеличі. За добу — з 2 до 3 травня звідси було вивезено 10 тис. чоловік.

Коло території, рівень забрудненості якої вимагав евакуації населення, 4 травня було розширене вже до 30 км. З 4 до 7 травня змушені були виїхати з своїх рідних домівок мешканці ще 59 населених пунктів України та Білорусі. Але на цьому процес евакуації населення з забруднених територій не закінчився. По мірі накопичення інформації про масштаби аварії та її вплив на стан довкілля, усвідомлення небезпеки для населення прилеглих до ЧАЕС територій, продовжувався процес вивезення населення на так звані чисті території. Так, за період з 14 травня до 16 серпня 1986 р. було додатково евакуйовано ще населення з 15 населених пунктів в т.ч. з 8 — Київської області, та 7 — Житомирської.

В цілому ж, до кінця літа з 81 населеного пункту України було евакуйовано 90784 чоловіки. Враховуючи, що це було в основному сільське населення, в більшості своїй старшого віку, традиційно прив'язане до свого господарства і своєї домівки, державою було багато зроблено, щоб забезпечити цим людям на нових місцях їх проживання нормальні умови. Так,

10 червня 1986 р. Уряд України прийняв постанову № 206 якою визначив завдання Держагропрому, облвиконкомам, будівельним міністерствам і відомствам терміново звести 250 будинків для евакуйованого із сіл 30-кілометрової зони населення.

Забезпечення житлом населення, евакуйованого з районів, забруднених радіацією стало найбільш масштабною і довгостроковою частиною загальної будівельної програми, розробленої у зв'язку з аварією на ЧАЕС. Для вирішення цієї проблеми використовували існуючий житловий фонд у містах і селах України, будували окремі населені пункти, нові селища, вулиці в існуючих населених пунктах для жителів сіл 30-кілометрової зони; споруджували окремі житлові будинки, вулиці, селища для відселення людей із забруднених територій, розташованих поза 30-кілометровою зоною. В цілому для сільського населення було побудовано 11 тис. будинків садибного типу та 402 об'єкти соціально-культурного призначення. Своєю специфіку мало забезпечення житлом мешканців міст Прип'ять та Чорнобиль, яким була надана можливість поселитися в Києві та Чернігові. Певна кількість сімей була евакуйована за межі України.

Житлову проблему для працівників ЧАЕС було вирішено розв'язувати в кілька етапів:

– тимчасове використання квартир у Чорнобилі, Вишгороді, Іванкові, Києві, ряді інших населених пунктів для розміщення евакуйованих з м. Прип'яті сімей;

– будівництво тимчасового селища в районі с. Страхолісся, в гирлі р. Тетерів, яке одержало назву Зелений Мис;

– будівництво сучасного міста типу Прип'яті на мінімальній відстані від ЧАЕС¹.

Будівництво осель для переселенців велося в Житомирській області та в 10 районах Київської: Баришевському, Бородянському, Васильківському, Вишгородському, Володарському, Іванківському, Макарівському, Переяслав-Хмельницькому, Фастівському та Яготинському.

В Бородянському районі, наприклад, було організовано будівництво 1225 садибних будинків на 5 майданчиках. Оскільки будівництво селищ розпочиналося в екстремальних умовах, на ріллі, що була оперативно виведена з сільськогосподарського обігу, нормативний обсяг інженерно-пошукових робіт провести не було можливості, що, в свою чергу стало причиною появи порушень в окремих будівлях, про що неодноразово сповіщали засоби масової інформації. Не були, на жаль, своєчасно виконані й радіаційні дослідження місць будівництва та спеціальні обстеження будівельних майданчиків і тому, наприклад, селище Небрат-Берестянка, як пізніше з'ясувалося, було розміщено на ділянці з підвищеним радіаційним забрудненням².

Про масштабність чорнобильської будівельної програми свідчить той факт, що протягом 1986–1996 років в Україні було побудовано 27899 садибних житлових будинків та квартир, загальною площею 2065,425 тис. кв. м., в тому числі за 1991–1996 р. 16945 одиниць, загальною площею — 1276,735 тис. кв. м.

Поряд з будівництвом житла для переселенців, будувалися й об'єкти соціально-культурної та сфери побутового обслуговування. Так, з 10,545 тис. місць у дошкільних дитячих закладах, побудованих за весь після аварійний період, 7,200 — побудовано у 1991–96 роках. Побудовано також значну кількість шкіл (32,940 тис. учнівських місць з 39,790), амбулаторно-поліклінічних закладів (8,474 тис. відвідувань за зміну з 8, 664). Лікарні для переселенців почали будувати вже тільки в роки державної незалежності України. Їх було побудовано на 3259 ліжок.

За цією програмою будувалися також електромережі, автошляхи, газопроводи, водопроводи, каналізаційні мережі та мережі теплопостачання. Так, газопостачанням було забезпечено 32295 квартир³.

Проте, ці зусилля, не завжди послідовні і високоефективні, не дозволили до кінця вирішити проблему забезпечення житлом людей, які за законом цього потребують. Станом на 1.1.99 р., на обліку для забезпечення житлом у зв'язку з переселенням із радіоактивно забруднених територій, до загальнообласних реєстрів було внесено 15783 сім'ї та 8595 сімей інвалідів внаслідок Чорнобильська катастрофа. Складність вирішення цієї проблеми зумовлена недостатнім фінансуванням будівництва житла. Хоча у 1999 р. із зони безумовного (обов'язкового) відселення переселено 253 сім'ї, у т.ч. 190 сімей із цієї зони Житомирської області та 63 сім'ї з Київської, на ці цілі облдержадміністраціями було перераховано лише 33,05 млн. грн., або 65% від обсягу, передбаченого Державним бюджетом на 1999 рік. І хоча у 1999 р. надано житла на 425 квартир більше, ніж у 1998 р., переселення та забезпечення житлом інвалідів внаслідок Чорнобильської катастрофи залишалися питаннями, що дуже хвилювали постраждалих⁴. І станом на 2010 р. залишаються родини, які мають право на переселення, але не мають змоги реалізувати це право.

З іншого боку існує проблема, коли вже побудоване житло важко заселялося переселенцями. Процес цей інколи розтягувався на роки. Так, перші сміливці, що виїхали з забрудненого села Голубієвичи Народницького району Житомирської області, з'явилися на Кіровоградщині у Компаніївському районі, де було збудовано селище з такою ж назвою — лише у 1990 році. За ними поступово переселилися й інші. За десять неповних років поліщуки обжилися на новому місці, стали степовиками. Люди вдячні, що їх переселили гуртом, не розкидали по всіх усядах. Й облаштовані вони по-

хазяйськи. Будинки споруджено різні — від двох до п'яти кімнат. До кожної оселі підведено газ та воду, у багатьох є телефон. На садибах — підсобні приміщення для худоби⁵.

Проте, на жаль, з багатьох причин, така ідеальна ситуація — скоріше виняткова, ніж типова. Через недостатнє фінансування та розпорошення коштів по багатьох будовах, Житомирська облдержадміністрація, наприклад, практично призупинила будівництво житла для переселення громадян. Із 113 запланованих будинків садибного типу, введено в дію лише 72. Надзвичайно низькими темпами здійснювалось будівництво Брусилівської та Луганської районних лікарень та цілого ряду інших об'єктів у селищах компактного переселення⁶.

У Луганській області також намагалися вирішувати житлові проблеми чорнобильців. Якщо у 1995 р. 62 сім'ї ліквідаторів отримали квартири, то в 1999–92, а на жовтень 2000 — вже 98. І це при тому, що з чорнобильського фонду для будівництва не надійшло жодної копійки. Будували за рахунок взаємозаліків. Та, незважаючи на всі зусилля, на квартобліку ще залишилося 489 сімей, що не забезпечені житлом. Напружена ситуація і в Полтавській області, де на квартирній черзі на кінець 1999 р. перебувало більше дев'ятисот сімей переселенців та майже двісті сімей інвалідів⁷.

Отже, і станом на перше десятиліття ХХІ століття чорнобильська будівельна програма через обмеження фінансових і матеріальних ресурсів ще далека від завершення. А житла конче потребують ще 24 тис. сімей. Тому визріла думка, що будь-яка допомога, що надається потерпілим, включаючи забезпечення їх житлом, має бути конкретною, адресною, і доходити до того, хто її конче потребує. А це можливо лише за умови створення точного банку даних громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Крім того, постав і морально-етичний бік проблеми. З одного боку, видатки на вирішення житлової проблеми почали різко зростати, оскільки через 10 років виникла необхідність забезпечення житлом не лише тих, хто виселений із зони, а й членів їх сімей. А з іншого — відомо, що окремі населені пункти, побудовані для переселенців, так і не зайняті ними, або через корупційні схеми житло чорнобильців займали люди, що не мали на це підстав.

Чорнобильська катастрофа справила серйозний вплив на долі людей, і не лише тих, хто безпосередньо працював в зоні лиха. В залежності від того скільки часу і де саме пропрацювала та чи інша людина у 1986 і в наступні роки, або де вона проживала, чи проживає, залежно від рівня забрудненості земель, за Законом 1991 р. «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначалась приналежність людини до категорії постраждалих та ліквідаторів. Цей закон,

прийняття якого переслідувало благородну мету соціальної підтримки постраждалого населення, поділив українське суспільство, породив ще за умов СРСР складні процеси та багато в чому визначив його моральний стан.

На початковому етапі мінімізації наслідків аварії про визначення статусу ліквідатора чи постраждалого мова не йшла. Протягом 1986–87 рр. в силу необхідної оперативності людям, направленим на роботи в зони впливу аварії навіть посвідчення про відрядження не завжди видавалися. За ними лише зберігалась середня оплата праці. Часто люди, направлені з підприємств чи установ, навіть не задумувалися над необхідністю документального підтвердження свого перебування там, через що пізніше мали великі проблеми.

До 31 березня 1990 р. коли було прийнято постанову Ради міністрів СРСР та ВЦРПС № 325 «Про заходи з поліпшення медичного обслуговування та соціального забезпечення осіб, що брали участь в роботах з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС», якою було введено посвідчення та нагрудний знак і яку продублювала постанова Ради міністрів УРСР та Укрпрофради № 148 від 2 липня 1990 р., практично не існувало законодавчо визначеного поля з питань встановлення статусу учасників та постраждалих при ЛНА⁸. Наданням цього статусу самодіяльно займалися адміністрації підприємств та установ, а також чорнобильські громадські правозахисні організації, які почали виникати з кінця 1988 р.

Постановами 1990 р. передбачалась організація додаткового медичного обстеження та постійне диспансерне спостереження за станом здоров'я осіб, що брали участь в роботах з ЛНА на ЧАЕС. Передбачалась організація їх єдиного державного обліку. Були також встановлені пільги (в тому числі тимчасово направленим та відрядженим), включаючи військовослужбовців та військовозобов'язаних запасу, прикликаних на спеціальні збори, та ін., зайнятим на роботах в межах 30-кілометрової зони. Ці пільги вводились з 1 липня 1990 р. і надавались особам, що мали посвідчення учасника ЛНА.

В Законі України від 28 лютого 1991 р. № 176-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» передбачалась стаття 64 «Відповідальність службових осіб за визначення статусу громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи» та ст. «Про затвердження порядку видачі посвідчень особам, що постраждали...». Через що одержані в попередній час посвідчення втратили силу. В подальшому цей закон зазнавав неодноразових змін. Так, 19 грудня Верховна Рада України прийняла нову редакцію цього Закону, а 1 липня 1992 р. до нього були прийняті зміни і доповнення, і так до 7 грудня 200 р. (№ 2120-III).

Зазначеним законом були визначені категорії громадян, що постраждали через чорнобильську катастрофу. В його IV розділі зазначені пільги та компенсації для осіб та постраждалих дітей, віднесених до категорій I, II, III, IV.

Порядок видачі посвідчень учасників ЛНА було затверджено постановою Кабінету міністрів № 44 от 18.06.1991 г. в п. 10 якої зазначалось, що видача посвідчення мала провадитися на підставі одного з документів: посвідки про відрядження; трудової книжки з відповідним записом; табеля обліку робочого часу в зоні або довідки про право на підвищену оплату праці за роботу в населених пунктах зони відчуження.

Однак вже 25.08.1992 ця постанова втратила силу через прийняття нової — № 501. Потім 31.12.1992 за № 739 була прийнята нова постанова: «Про продовження терміну видачі посвідчень громадянам, що постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи». Наступного 1993 р. постановою КМ України № 218 від 25.03.1993 було знову внесено зміни в Порядок видачі посвідчень. У 1994 р. до цього питання повертались двічі: постанова «Про внесення доповнень...» (від 01.02.1994 № 51) втратила силу, бо 30.03.1994 за № 191 було прийнято нову постанова «Про внесення доповнень...». Безкінечний процес внесення змін і доповнень до Положення про видачу посвідчень, в умовах не завжди достатньо прозорих дій влади, вносив велику плутанину і створював можливості для зловживань.

В роки державної незалежності, в умовах економічної кризи, коли одержання державної допомоги було інколи можливо єдиним засобом до існування, набуло поширення активне намагання людей докладати зусилля і добувати статус «чорнобильця». За 1994–1999 рр. кількість постраждалого від Чорнобильської катастрофи населення зросла на 288 814 чоловік. При чому, по роках цей приріст відбувався наступним чином (порівняно з попереднім): у 1995 р. — на 1 тис., у 1996 — на 60 тис., у 1997 — на 27311, у 1998 — на 137164 й у 1999 — на 63339 особи. При цьому навіть фахівцям не було зрозуміло за якою закономірністю зростала ця кількість⁹.

На 1 січня 2000 р. число тих, хто належав до категорії постраждалих, становила 3361870 осіб. Серед них до 1-ї категорії входили 86775, 2-ї — 307982, 3-ї — 549649 осіб. Категорія А налічувала 1150273 людини, Г — 2862. Кількість дітей становила 1264329 осіб. Спостерігалася прогресуюча тенденція зростання кількості інвалідів, які пов'язували свій стан здоров'я з Чорнобильською катастрофою. Так, у 1991 р. статус інваліда мали близько 2 тис. осіб, а на початку 2000 р. — 86,8 тисячі.

На кількісні характеристики постраждалого населення справив свій вплив і справедливий крок, зроблений Київською міськкадміністрацією, коли усі діти, народжені у Києві у 1979–86 роках були віднесені до потерпілих. Після переобліку кількість потерпілих дітей склала 198248 осіб. Лише 11%

з них (22171) — евакуйовані та діти ліквідаторів. Всі вони одержали категорію Д. Це збільшило навантаження на бюджет міста. Але, незважаючи на складнощі Міськдержадміністрація гарантувала цим дітям передбачені законодавством пільги¹⁰.

Проте з часом однією з болючих проблем, що стала перед суспільством у зв'язку з аварією на ЧАЕС, стало поширення такого негативного явища, як незаконне присвоєння собі окремими громадянами статусу постраждалого, ліквідатора, або інваліда Чорнобиля. Коли ця проблема вже набула широкого громадського резонансу, про неї почали писати засоби масової інформації, було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 04.02.97 № 135 «Про перевірку правильності видачі посвідчень «Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС», виконання якої покладалося на Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, яким, у зв'язку з цим дорученням, 19 березня 1997 р. було затверджено Положення про Тимчасову комісію з перевірки правильності видачі посвідчень. До роботи в цій комісії залучались фахівці МНС, Мінохорони здоров'я, Мінпраці, Міноборони, Мін'юсту, Держгідромету України, федерації профспілок, громадського об'єднання «Союз Чорнобиль України» — всього 15 чоловік. Її робота мала базуватися на принципах взаємної поваги, довіри, рівноправності та відповідальності учасників за прийняті рішення та їх виконання.

Для забезпечення виконання завдань, покладених на Комісію, вона одержала право залучати фахівців центральних органів виконавчої влади, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, а також безкоштовно одержувати інформацію з питань, віднесених до її компетенції, від різних установ і організацій¹¹.

Проте, реалізація цього наміру виявилась справою складною. До рішення Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1997 р. № 135 «Про перевірку правильності видачі посвідчень «Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» неодноразово вносилися зміни та уточнення. Так, 7 травня 1998 р. (№ 620) було прийнято постанову про внесення доповнень до Порядку видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а потім ним же ще вносилися зміни — 16 жовтня 1998 р. та 5 червня 1999 р. Потім Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи виступило з пропозицією про продовження до 1 січня 2000 р. терміну дії посвідчень «Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» і «Постраждалий від Чорнобильської катастрофи» (категорії 1, 2, 3 серії А) без відмітки про перереєстрацію для осіб, які станом на 1 травня

1999 р. не отримали відповідної довідки у Державному галузевому архіві Міністерства оборони. Сприймавши слушність цієї пропозиції Кабінет Міністрів України 5 червня 1999 р. прийняв відповідну постанову за № 979 про продовження терміну дії посвідчення до 1 січня 2000 р., продовживши таким чином дію постанови Кабміну від 16 жовтня 1998 р. № 1638 «Про продовження терміну перевірки правильності видачі посвідчень «Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС».

За станом на 1 січня 2000 р. із перевірених 397819 справ учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС 371441 посвідчення було перереєстровано, а 14974 визнані виданими безпідставно і вилучені. Ще 494 справи знаходились на розгляді у Комісії зі спірних питань визначення статусу осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, яка є постійно діючим колегіальним органом, створеним при Міністерстві з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи для розгляду спірних питань. В основу діяльності Комісії покладено принципи законності, колегіальності, повнота розгляду наданих документів та інших підтвердних матеріалів, обґрунтованість прийнятих рішень на основі незалежності членів Комісії та недопущення втручання в діяльність Комісії фізичних та юридичних осіб, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Передбачалось, що важливим фактором її роботи мала стати компетентність членів Комісії.

В Положенні було передбачено, що рішення Комісії може бути оскаржено в порядку, встановленому чинним законодавством України. А у разі встановлення Комісією факту необґрунтованої видачі посвідчення відповідної категорії посвідчення на підставі рішення Комісії підлягає вилученню¹². Проте, в її роботі було чимало моментів, які давали підставу чорнобильцям нарікати на її необ'єктивність, оскільки для дійсних учасників ліквідації наслідків аварії цей процес проходив дуже складно і болісно: мало хто з них думав про папери: накази, відрядження, виписки з табелів та ін. У зв'язку із цим звучали гострі критичні зауваження. Так, на парламентських слуханнях президент Фонду «Жінки Чорнобиля» Малевиц Р.С. зазначала: «У нас взагалі ліквідували аварію самі начальники, бо у них 85–90% втрата працездатності», ставлячи тим самим під сумнів істинність тих паперів, на підставі яких багато хто привласнював собі статус «чорнобильця».

1 липня 2000 року перевірку та перереєстрацію посвідчень учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС повністю завершено. В цілому по Україні було перевірено 400 тис. 423 справи про видачу посвідчень постраждалих осіб 1 категорії (до якої належать і учасники і потерпілі, які стали інвалідами). З них перереєстровано 375 тис. 861 посвідчення. Через відсутність документів в архівах 18 тис. 387 посвідчень підлягали вилученню.

Розуміючи, що за цією цифрою — долі людей, які могли невинно постраждати через причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, міським та обласним держадміністраціям рекомендовано підняти всі документи для того, щоб задовольнити звернення громадян. Якщо для цього, звичайно, є підстави. Але передбачалося, що, на жаль, знайдуться і такі, які будуть доводити свою правоту, навіть не маючи на це жодних підстав.

Конфліктні ситуації вирішувались у судовому порядку. Так, протягом 1999 року МНС взяло участь у розгляді 947 судових справ. Проте, в судах, через велику завантаженість, брак часу детально розібратися у суті не було змоги. Як прокоментувала ситуацію начальник відділу роботи з постраждалими Т. Лоскот, свого часу суди «нагрішили зі встановлення факту участі у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС і прийняли необґрунтовані рішення стосовно тих 10 тис. людей (а це майже 60% осіб), котрі безпідставно одержали статус ліквідаторів. Тепер ці люди незаконно користуються пільгами, але, оскільки є неоскаржене рішення суду, то мусимо його виконувати, незважаючи на те, що там є волаючі факти порушення законності, очевидні навіть для нефахівців»¹³.

Оцінка цієї акції не може бути однозначною. Були в ній і приклади людяності й чіткого дотримання Законів, а були й приклади зловживань і бюрократичної бездушності. До перших можна віднести той факт, що 1346 мешканців Харківської області з 19879 осіб, котрі мали довести законність одержання чорнобильського посвідчення, через ряд причин не підтвердили свого статусу. Проте обласна комісія, працюючи індивідуально з кожною людиною, дала дозвіл ряду громадян на продовження терміну перевірки. Обласне управління продовжувало збирання паспортних даних на кожну особу. Тут створювалася база даних осіб, які згідно з постановою Кабміну проходили переперевірку правильності видачі посвідчень. Тривало створення баз даних потерпілих та постраждалих дітей.

Інша ситуація склалась у місті Дмитров Донецької області, коли в серпні 1999 р. людина на знак протесту проти несправедливості і чиновницького свавілля підірвала себе у приміщенні прокуратури.

64-літній В.Л. Сергієнко з 1 жовтня 1997 р. після перереєстрації документів був позбавлений пенсії по інвалідності, пов'язаній з роботою на ліквідації наслідків аварії, оскільки не міг довести, що працював у зоні відчуження 1986 року, хоча разом з 19-ма медиками міста був направлений у Поліську райлікарню. Пізніше пережив два інфаркти, з 1992 р. мав III групу інвалідності, пов'язаної з роботами на ліквідації наслідків аварії, а з 1995 р. — II групу, безстроково (80% втрати працездатності). З 1.03.1997 р. йому було встановлено пенсію у розмірі 145 грн. 43 коп., а з 1.10.97 — ці виплати призупинено. «Місто у нас невеличке і про те, що поважних в

окозують людей — лікарів та медсестер позбавили статусу ліквідатора, стало відомо усім. В.Л.Сергієнко такої ганьби не міг пережити. Він добивався, писав у різні інстанції, двічі їздив у Київ, але безрезультатно. Тоді він пішов на крайній захід...» — писали його товариші.

В умовах, коли заборгованість по чорнобильських виплатах в м. Дмитрові на серпень 1999 р. склала 208 тис. 698 грн., а влаштуватися чорнобильцю на роботу було практично неможливо, позбавлення людини пенсії, як основного засобу до існування саме через те, що вона не подбала про папірці і довідки під час роботи в забруднених районах, було з обуренням сприйнято колегами В.Л. Сергієнко — членами міської організації «Союз Чорнобиль»¹⁴.

На думку представника Президента України у Верховній Раді Романа Безсмертного, виплата пільг, певних компенсацій тощо — стало питанням питань. Поряд із тим, що зменшувалося фінансування, зростала кількість фальсифікованих посвідчень. Але в цьому ліквідатори і постраждали не винні — відповідальність за це мали нести ті чиновники, які виписують подібні посвідчення. Це призвело до нескінченних перевірок, драматичних ситуацій. Тому не можна не погодитися з заст. міністра МНС Олегом Гайдуком, який вважав, що ця тотальна перевірка, що змусила сотні тисяч людей по всій Україні оббивати пороги державних інстанцій, збирати додаткові документи, довідки, підтвердження тощо, спричинила зростання соціально-політичної напруги в суспільстві, викликала озлоблення частини людей. Але ж, виходячи з положень Конституції і законодавства України з презумпції невинності особи, це саме держава повинна була б доводити в кожному конкретному випадку непричетність тієї чи іншої особи до чорнобильських подій, карати винних, які підробили документи, незаконно видали посвідчення. Хіба можна неформально розглянути «справу», коли спірними комісіями розглядалося по 200 і навіть більше справ за день. Тобто, на розгляд однієї справи припадала 1 хвилина.

«Треба щоб у Кабінеті Міністрів, у Верховній Раді визнали, що досі були підходи помилкові і хибні. Запропонувати підійти до цього з іншого боку: залучити МВС, Прокуратуру, систему судової влади і відпрацювати нормальну цивілізовану схему. Порушив Закон, підробив документи, і це доведено — покарати. А не вимагати, як це сьогодні, в нещасних, обпалених Чорнобилем і обділених, бідних людей втрачати ще половину свого здоров'я на біганину кабінетами і на доведення, що ти в зоні був...» — твердив він¹⁵.

Як бачимо, визначення статусу — річ складна й вимагала великих зусиль. Цей процес відбувався, зокрема, і через експертизу стану здоров'я. Тому проблема удосконалення системи експертизи встановлення причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінювання

та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС була надзвичайно актуальною. Нею займалися фахівці Міністерства охорони здоров'я та Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

В травні 1997 р. ними було підготовлено спільний Наказ № 166/129 від 30.05.97 в якому, зокрема, йшлося, що для з'ясування причин та обставин виникнення та особливостей перебігу численних хвороб, що призводять до інвалідності і смерті серед осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в Україні було створено уповноважені медичні експертні комісії: Центральну та регіональні міжвідомчі експертні комісії, обласні спеціалізовані лікарсько-консультативні комісії, дитячі обласні спеціалізовані лікарсько-консультативні комісії, обласні спеціалізовані медико-соціальні експертні комісії. Вони стали складовими існуючої системи експертизи, аналіз роботи якої засвідчив, що вона є недосконалою, що, зокрема, ускладнено процес розгляду медичних справ.

Для забезпечення виконання статті 12 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» було визначено лікувальні заклади для проведення перевірки і підготовки відповідної документації, що подавалась на розгляд до експертних комісій; в спеціалізованих медичних закладах (диспансерах, центрах) було виділено певну кількість ліжок для проведення попередньої та остаточної експертизи захворювань перед розглядом медичної справи в експертних комісіях та проведено ще ряд важливих заходів, зокрема розгляд медичних справ постраждалих почали проводити згідно з Положенням про медико-соціальну експертизу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.92 № 83.

Цим наказом визнавалися таким, що перестали застосовуватися на території України ряд документів, які визначали порядок проведення медичних експертиз в перші роки після аварії. Так, втратили чинність: наказ МОЗ СРСР від 28.09.88 № 731 «Об организации Центрального межведомственного экспертного совета по установлению причинной связи заболеваний и инвалидности с работами по ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС и их профессионального характера», наказ МОЗ УРСР від 19.03.90 № 57 «Про організацію Ворошиловградської, Дніпропетровської, Донецької, Київської та Харківської регіональних міжвідомчих експертних рад по встановленню причинного зв'язку захворювань з роботою по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та їх професійного характеру»; наказ МОЗ УРСР від 09.08.90 № 147 «Про заходи щодо поліпшення медичного обслуговування і соціального забезпечення осіб, які брали участь у роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС»; наказ

МОЗ УРСР від 05.09.90 № 154 «Про часткову зміну наказу Міністерства охорони здоров'я УРСР від 09.08.90 № 147 «Про заходи щодо поліпшення медичного обслуговування і соціального забезпечення осіб, які брали участь у роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» та лист МОЗ УРСР від 24.06.92 № 7.01/169.

Основною метою системи експертизи є з'ясування причин та обставин виникнення тих чи інших захворювань та ускладнень їх перебігу і наявності можливого впливу іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на ЧАЕС на їх розвиток, вивчення причин інвалідизації і зв'язок причин смерті із зазначеними хворобами, офіційне підтвердження такого зв'язку, сприяння проведенню ефективних заходів щодо профілактики інвалідності та своєчасної соціально-трудової реабілітації постраждалих. Завданням експертизи було виявлення компенсаторно-адаптаційних можливостей особи, реалізація яких здатна сприяти функціональній, психологічній, соціальній, професійній реабілітації та адаптації постраждалих.

Відповідальність за якість медичного обстеження та обґрунтованість встановленого діагнозу покладалась на керівників спеціалізованих лікувально-профілактичних закладів.

Експертні комісії при встановленні причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників аварії на ЧАЕС керувалися рядом документів, серед яких зокрема: Перелік хвороб, при яких може бути встановлений причинний зв'язок з дією іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників у дорослого населення, яке постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; аналогічний Перелік для дітей; Інструкція із застосування Переліків хвороб, при яких може бути встановлений причинний зв'язок хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників у населення, яке постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, затвержені наказом МОЗ від 17.05.97 № 150.

У разі незгоди заявника з рішенням комісії, його медична справа мала розглядатися в комісіях вищої інстанції, а рішення Центральної міжвідомчої експертної комісії та Центральної дитячої спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії могло бути оскаржене у Міністерстві охорони здоров'я України. В свою чергу, рішення Центральної міжвідомчої експертної комісії могло бути оскаржене у суді.

До складу Центральної міжвідомчої експертної комісії по встановленню причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС ввійшли: Романенко А.Ю. — директор Наукового центру радіаційної медицини АМН України (НЦРМ), голова; Бебешко В.Г. — директор

Інституту клінічної радіології НЦРМ АМН України, як заступник голови експертної ради; Берестяний С.І. — завідуючий відділенням експертизи НЦРМ АМН України, заступник голови; Савельєва Н.Г. — заступник начальника Головного управління з медичних проблем аварії на ЧАЕС і радіаційного захисту населення МОЗ України; Нягу А.І. — керівник відділу функціональної патології нервової системи НЦРМ АМН України, д.м.н. та інші знані фахівці, всього 18 чоловік.

До складу членів Центральної дитячої спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії по встановленню причинного зв'язку хвороб, патологічних станів та інвалідності дітей з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я і Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 30.05.97 р. № 166/129 увійшли: головний лікар Українського спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення Куриленко М.А. — голова комісії; заступник головного лікаря Українського спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення з лікувальної роботи Гудзь Н.М. — заступник голови комісії та ще 8 осіб — провідних спеціалістів та науковців.

Оскільки регіональні міжвідомчі експертні комісії працювали лише в окремих обласних центрах, то мешканці Вінницької, Житомирської та Черкаської області повинні були звертатися до Вінницької міжвідомчої експертної комісії; Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Херсонської областей — до Дніпропетровської; до Донецької міжвідомчої експертної комісії мали звертатися мешканці Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської, Одеської областей та м. Севастополь і т.д.

Оскільки держава взяла на себе виплати значної кількості різноманітних компенсацій і допомоги, передбачених Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» ситуація навколо визначення статусу та його узаконення дедалі загострювалась. Реальна ситуація в країні, з одного боку, і активна лобістська діяльність чорнобильських громадських організацій спонукали до внесення в нього ряду змін і доповнень. Редакція цього закону 1996 року була яскравим прикладом неврахування реальних можливостей держави, рахування уявних її можливостей за реальні.

Виконання цього Закону (в обох редакціях — 1991 та 1996 рр.) вимагало великої нормативної бази, яка й створювалась протягом років. Так, було прийнято рішення про надання пільг і виплату компенсацій військовослужбовцям, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Держава

взяла на себе виплати одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, особам, які стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, та сім'ям за втрату годувальника. Було затверджено Порядок компенсаційних виплат сім'ям тих померлих громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та Методику визначення розміру грошової компенсації за втрачене нерухоме майно в разі самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій¹⁶.

Розмір грошової компенсації за втрачене нерухоме майно в разі самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій було визначено Методикою, розробленою на основі Положення про порядок виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій¹⁷ та затвердженою наказом МНС № 290 від 24.09.98.

Провадилися також виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі організованого відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій та відшкодування витрат, пов'язаних з безплатним користуванням громадянами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, міським та приміським транспортом¹⁸.

Виплати компенсацій і допомоги передбачені також непрацюючим пенсіонерам, тимчасово непрацюючим громадянам та громадянам, які займалися підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи та дітям віком до 18 років. Передбачено також виплату пенсій на пільгових умовах за віком і стажем роботи, пенсій по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника, додаткові пенсії, щомісячні компенсації за втрату годувальника, підвищені пенсії і допомога.

В законодавстві України передбачено також пільги для постраждалих при наданні громадянам медичних, житлово-комунальних послуг, послуг зв'язку, позик банків, а також відшкодування витрат організаціям, які відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» забезпечують постраждалих громадян паливом.

Здійснення видатків на медичне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, провадилося у межах коштів, що надходили з Фонду на ці видатки Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям через територіальні органи Державного казначейства згідно із спеціальними програмами, погодженими чи затвердженими МНС та укладеними ними договорами (контрактами). Кошти перераховувалися безпосередньо постачальникам та/або виробникам медичного обладнання, ліків, реактивів, інструментів, інших матеріалів медичного призначення, лікувальним

закладам на придбання ліків, реактивів, витратних матеріалів медичного призначення тощо, в тому числі для проведення операцій на серці, аорті, мозку, пересадки органів, протезування, лікування онкологічних хворих¹⁹.

Певні пільги та виплати мали працюючі в зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, яких станом на 2000 рік нараховувалось близько 14 тис. чол., з них 5,3 тис. — працювали на 24 підприємствах, підпорядкованих МНС, коло 6,2 тис. чол. — на ЧАЕС, в МНТЦ та на об'єкті «Укриття» — близько тисячі²⁰.

Відповідно до статей 39 і 56 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», в редакції Закону України від 6 червня 1996 року, Кабінет Міністрів України 30 червня 1998 р. прийняв постанову № 982 «Про доплати і компенсації особам, які працюють у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів», яка діяла у період з 1 липня 1998 р. до 1 січня 2000.

Специфічні умови роботи в зоні відчуження позначилися на матеріальному забезпеченні людей, що там працюють. На це було спрямовано і постанову Кабінету Міністрів № 223 від 27 лютого 2000 р. «Про доплати і компенсації особам, які працюють у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів», яка змінила раніше діючі положення.

З метою забезпечення дійового оперативного контролю за порядком виплати компенсацій та допомоги і надання пільг кожне підприємство, установа чи організація подає органу Державного казначейства паспорт даних з визначенням кількості потерпілих за категоріями²¹. Але...

Справа в тому, що виплата компенсацій і допомоги, передбачених Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» працюючим громадянам (у тому числі працюючим пенсіонерам за умови подання ними довідки про неодержання допомоги і компенсацій в органах, які виплачують пенсію) — провадилися підприємствами, установами, організаціями, військовими частинами, в яких громадяни працювали, навчалися або несли службу. Ця норма внесла певні ускладнення у взаємовідносини в трудових колективах, де працювали чорнобильці, оскільки підприємства, установи та організації, де вони працювали, виплату компенсацій і допомоги здійснювали за рахунок власних коштів з наступним відшкодуванням їх за рахунок коштів Фонду. Тому склалася ситуація, коли передбачені законодавством ніби позитивні положення соціальної підтримки постраждалих, повертаються до них іншим — негативним боком. Оскільки пільги їм та різноманітні виплати працюючим повинні йти за рахунок установи, де вони працюють, жодний з

місцевих роботодавців не бажав брати на роботу учасників ліквідації аварії на ЧАЕС та звільнених працівників станції.

В післячорнобильські роки держава взяла на себе пенсійне забезпечення людей, які втратили працездатність у зв'язку участю в ліквідації наслідків аварії, з впливами іонізуючого випромінювання, та родин, що втратили годувальника. Порядок обчислення пенсій по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсій у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи, що був затверджений Кабінетом Міністрів України 11 грудня 1996 р. за № 1492, було уточнено Постановою від 30 травня 1997 р. № 523. Міністерству соціального захисту населення доручалось, починаючи з 1 лютого 1997 р. привести розміри всіх пенсій у відповідність з розмірами, що визначались згідно з новим Порядком, і забезпечити перерахунок цих пенсій протягом двох місяців з дня її прийняття.

Питання пенсійного забезпечення осіб, які працювали у зоні відчуження менше місяця та захворіли на променеву хворобу, визначалися також статтею 57 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», а військовозобов'язаних — відповідно до листів: Держкомпраці СРСР від 15 вересня 1986 р. № 0595 та Держкомпраці УРСР від 23 вересня 1986 р. № 136. Людям, які працювали за межами зони відчуження, нарахування пенсій провадиться на загальних підставах відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Проте, ставилося завдання, щоб в усіх випадках розміри пенсій для інвалідів, щодо яких встановлено зв'язок з Чорнобильською катастрофою, не повинні бути нижчими: по 1 групі інвалідності — 10 мінімальних пенсій за віком; по 2 групі інвалідності — 8 мінімальних пенсій за віком; по 3 групі інвалідності — 6 мінімальних пенсій за віком.

Було змінено і розмір соціальної пенсії дітям-інвалідам віком до 16 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою. Вона була підвищена на 100% від розміру, передбаченого статтею 94 Закону України «Про пенсійне забезпечення», і не могла бути нижчею 3 мінімальних пенсій за віком, а розміри пенсій інвалідам з дитинства віком від 16 до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, не повинна була бути нижчею: по 1 групі інвалідності — 10 мінімальних пенсій за віком; по 2 групі інвалідності — 8 мінімальних пенсій за віком; по 3 групі інвалідності — 6 мінімальних пенсій за віком. Та інфляційні процеси і складна економічна ситуація в країні стали причиною того, що з 1995 р. Кабмін не проводить індексації за чорнобильськими пенсіями²², що не могло не викликати обурення.

Отже, держава, з одного боку, взяла на себе великі гуманні зобов'язання, а з іншого — не має можливості їх виконати. Тому, в умовах матеріальних

нестатків, боротьба громадянина і держави, з одного боку — за одержання статусу, а відповідно і певних пільг та матеріальних виплат, а з іншого — за позбавлення статусу і таким чином, на думку державних чиновників — поновлення соціальної справедливості щодо недобросовісного, або й злочинного елемента, й збереження для держави таких дефіцитних коштів — дійсно породили в суспільстві напругу й невдоволення. Питання соціального захисту постраждалих внаслідок радіаційного лиха є надзвичайно широким і актуальним, особливо для столичної області, де практично кожен другий мешканець є потерпілим. У 1999 р. чорнобильці Київщини відчули позитивні зміни у бік скорочення заборгованості і термінів соціальних виплат. Однак, маючи велику попередню заборгованість, область завершила рік щодо виплат пільг з боргом у 85 млн. грн. Це ускладнило обстановку з безоплатним харчуванням дітей*, компенсаціями на продукти харчування постраждалих 1–2 категорій, забезпечення чорнобильців ліками. Виникли складності з харчуванням дітей, оскільки в більшості районів і міст на ці цілі виділялось 1,5–2 грн. Невдоволення людей, наприклад в Луганській області, викликало накопичення заборгованості по компенсаційних виплатах, яка склала на кінець 2000 р. 15 млн. гривень²³. Аналогічна ситуація склалась і по інших областях України.

Питання фінансового забезпечення чорнобильського законодавства та передбачених для постраждалого населення пільг і компенсацій — переросло у величезну загальнодержавну проблему. Одним із шляхів її вирішення стало намагання Уряду провести запропонований МНС перегляд статусу населених пунктів та відміна деяких пільг та виплат, що могло б знизити навантаження на бюджет. Підставою для таких кроків стали природні процеси змін рівнів забрудненості. Так, дозиметрична паспортизація забруднених радіонуклідами територій України яка почалася ще у 1991

* Перевірками ефективності використання коштів на харчування потерпілих дітей у 1999 р., проведеними МНС, встановлено, що лише в окремих областях до цього питання ставилися достатньо серйозно. Здебільшого на місцях не виконувалися ні грошові ні натуральні норми харчування, допускалися випадки коли під маркою «забезпечення раціонального харчування» списувалися дорогі продукти, що породжує сумнів, чи потрапляли вони до дітей. (Вісник Чорнобиля, 2000, № 6). У зв'язку з цим проведено реорганізацію шкільного харчування в районах, постраждалих від Чорноб. катастрофи. Протягом 1999 р. на ці цілі було витрачено понад 20 млн. Але назріла необхідність не скорочуючи меню, зменшити витрати. При вивченні цінової політики виявилось, що організації, які забезпечують дитяче харчування, збирають «золоті яйця». Тоді рішенням Рівненської облдержадміністрації було в кожному районі проведено тендер з відбору претендентів на організацію шкільного харчування. Торгівельна націнка при цьому допускається не більше як 30%, а не 75, як було раніше. (Вісник Чорнобиля, 2000, № 31).

році, стала основою для прийняття Закону України «Про статус...». Її продовжували щорічно проводити у 12 областях України, що зазнали радіаційного забруднення. Ці обстеження дали підстави зробити висновок про зменшення через об'єктивний фізичний процес рівня забрудненості.

Проте, проти змін в чорнобильському законодавстві, що назрівали, надзвичайно активно виступають найбільш масові чорнобильські громадські організації. І хоча протягом останніх років чорнобильські лідери неодноразово виводили людей на пікети та демонстрації, з вимогами до вищих державних установ забезпечити фінансування чорнобильських виплат у повному обсязі, фінансові можливості Уряду та реальний хід виплат від цього змінились небагато. Так, 10 жовтня 2000 р. кілька тисяч постраждалих і ліквідаторів провели акцію протесту біля стін парламенту, вимагаючи врахувати рівень інфляції під час визначення бюджетних видатків на чорнобильські програми в 2001 році і забезпечити ці витрати на рівні, не нижчому, ніж у 2000 році, й передбачити кошти для погашення заборгованості з виплат чорнобильцям. При цьому мали місця гасла поновити виділення бюджетних коштів для адресної допомоги чорнобильцям саме через «Союз Чорнобиль України»²⁴. Тобто, чорнобильці вимагають від Уряду гарантованого захисту — а Уряд шукає компромісу.

Робить внесок у цю справу і Верховна Рада України. Так, свого часу, коли МНС внесло свої пропозиції до Кабінету Міністрів України з приводу формування бюджету країни на 2000 рік, Всеукраїнська громадська організація «Союз Чорнобиль України», турбуючись про соціальний захист постраждалих від наслідків Чорнобильської катастрофи приєдналась до його пропозицій залишити рівень матеріального забезпечення пільг на рівні 1997 р. з урахуванням рівня інфляції та погашення заборгованості по соціальних виплатах, що виникли у 1998 р. Сума заборгованості тоді склала понад 900 мільйонів гривень. Тому ними була висловлена думка про те, що сума у 2 мільярди 947 мільйонів гривень є мінімальною і необхідною для стабілізації матеріального становища громадян країни, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. «Союз Чорнобиль України» вважав, що виплати необхідно провести з врахуванням інфляційного процесу. Крім того, вважалось необхідним надавати окрему адресну допомогу постраждалим, зокрема малозабезпеченим сім'ям, чорнобильцям, що постраждали від стихійних лих, або кому необхідно зробити термінові важкі операції.

Таким чином, в умовах економічної кризи та фінансових зловживань і корупції, що вразила Україну, розподіл її суспільства на чорнобильців і ні, взяття державою на себе гарантування великого обсягу різних пільг та виплат, породили значну соціальну напругу, яка продовжується й досі. Так, велику тривогу і протест чорнобильців викликав законопроект № 7562,

підготовлений Кабінетом міністрів України під назвою «Про гарантії держави відносно виконання рішень суду», в перехідних положеннях якого зазначається, що рівень гарантованих державою соцстандартів буде визначати не закон, а Кабмін. Таке положення викликає протест чорнобильців та інших соціальних категорій, хто має фіксовані фінансові пільги на лікування, оздоровлення, оплату комунальних послуг тощо. Протестувальники вважають, що таке формулювання дасть можливість Кабінету міністрів на свій розсуд вирішувати питання пільг, доплат та ін. виплат і посилаючись на кризу та відсутність коштів у державному бюджеті урізати фінансування пільговиків. Люди обурені, що законопроект з ними ніхто не погоджував. Більше того, це положення так сховали, що зацікавлені не відразу зуміли розібратися в законопроекті²⁵.

Таким чином долі чорнобильців, які пройшли страхіття роботи в зоні впливу чорнобильської катастрофи, і досі залишаються іграшками в руках можновладців.

¹ О.В. Горіцький, В.Я. Пінчук, В.П. Сабалдир, Г.К. Злобін, І.П. Лось, В.О. Величко, О.М. Лівінський, Г.В. Желудков. Чорнобиль: післяаварійна програма будівництва. — Київ, 1998, с. 21–22, 23.

² Там само, с. 188, 191.

³ Там само, с. 24.

⁴ Вісник Чорнобиля, 2000, № 6.

⁵ Там само, 2000, № 36.

⁶ Там само, 2000, № 6.

⁷ Там само, 1999, №№ 40, 99–100.

⁸ http://www.chornobyl.in.ua/chronology_1990_ru.htm 15.03.2011.

⁹ Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 5, 15.

¹⁰ Вісник Чорнобиля, 1999, № 87–89; 2000, № 15.

¹¹ Наказ МНС № 66 від 19.03.97 «Про затвердження Положення про Тимчасову комісію з перевірки правильності видачі посвідчень “Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС”». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 квітня 1997 р. за № 122/1925.

¹² Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи № 260 від 03.09.1998.

¹³ Вісник Чорнобиля, 2000, № 30.

¹⁴ Вісник Чорнобиля, 1999, № 79–80; 2000, № 77–78.

¹⁵ Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.

¹⁶ Рішення Мінчорнобиля від 28.05.1993 р.; рішення МНС від 14.04.1997 р. 13.05 та 26.10.1998 р.

¹⁷ Постанова КМ від 15 липня 1997 р. № 755.

¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 987 «Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення».

¹⁹ Там само.

²⁰ З сервера МНС 3 жовтня 2000 р.

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 987 «Про затвердження Порядку використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення».

²² Вісник Чорнобиля, 2000, № 15.

²³ Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 6, 40.

²⁴ Вісник Чорнобиля, 2000, № 40.

²⁵ <http://mycityua.com/articles/country/2011/01/24/004403.html> 24.01.2011;
<http://kharkov.comments.ua/article/2011/01/26/163607.html> 15.03.2011.